
THE RELATIONSHIP BETWEEN NESTINAR PRACTICES – MYSTICISM AND REALITY

Desislav Mihaylov

Department of Choreography, Southwestern University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, Bulgaria
desislavpm@abv.bg

Abstract: Every nation has its folklore. The ancient Bulgarian culture had mastered the connection between sky and Earth and used it to offer gifts to the gods above or also for personal sublimity – separating the mind from the body. In the beginning there was the paganism – the pre-Christian religion. The paganism presented as one whole the tribe beliefs, myths, legends, religious ideas, prophecies, developed in time, and later on – Christianity. The Christianization of the pagan practices, culture, sites and calendar, managed to deliver proper saints and to find reason behind the actions of the folklorist. Not all actions, rites and folk customs succeeded to fit the bill and the ones that didn't, were banned from the church. The "Nestinar" practices are example for this. Christianity provides religious life, while paganism gives religious experience. In this difference are hidden the "nestinar" principles. Through the years, the tradition was forbidden by many, but somehow survived in a couple of populated regions. Many people tried to study it; each one observed it in his field – as signs and symbols (semiotic analysis), as part of the customs, as music or as a dance, but they never tried to examine it as a compound, a system. The "nestinar" practices are a meeting between past and future. They are a tradition that is showing part of the cultural legacy of our nation. They are mysterious introduction to something unique and unfamiliar, but in the meantime something in existence for centuries. This is an ancient ritual with a dance on glowing embers, fire. It is part of complicated combination, where in the epicenter are the primary values of the human-being and its constant pursuit of happiness. Nowadays, we consider the people, who walk on fire for "nestinars". This post-folklore idea is taken away from the real meaning of the tradition. The "nestinars" are divided in two groups: real and others. The main difference is that the first ones know, they are not "nestinars" in the pure meaning of the practice, and the other ones consider themselves to be "nestinars", only because they have the gift of walking on fire. Of course, these people have nothing to do with the real tradition and ritual. They can not reach the special dimensions, from which they are supposed to obtain information about the past, the present and the future. They can not reach the "nestinar" trance, because for them losing the connection with the surrounding world is learnt, not a phenomenon. This "phenomenon" is famous for allowing the "nestinars" to reach out to an information source not visible for the others. Today, the new fire-walkers make money out of the tradition and this has nothing to do with the sacral "nestinar" practices. They are unaware that the fire signifies the path to this foreign dimension and it is not a tool for creating some sort of fun for the audience. The fire brings warmth, it is the epicenter; the vertical ray represents the male beginning or the mind, the horizontal – the female beginning or the matter. The mind revives and reproduces the matter and everything begins from the "epicenter" – The Meaning of Life, the Light and Warmth – introduced by the earthly fire. The fire itself symbolizes the Sun.

Keywords: nesting, art, paganism, glowing, dance

НЕСТИНАРСТВОТО – МИСТИКА И РЕАЛНОСТ

Десислав Михайлов

катедра „Хореография“, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, България,
desislavpm@abv.bg

Резюме: Всеки народ има фолклор. Архаичната култура на българите е владеела връзката между Небето и Земята и я е използвала за пренасяне на дарове на небесните богове, както и за лично възнасяне. В началото е било езичеството: съвкупност от племенни вярвания, митове, легенди, религиозни идеи, предания, доразвивани във времето, а по-късно – християнство. Християнизирването на езичеството е съумяло да намери подходящи светци и да оправдае действията на фолклорния човек. Не всички действия, обреди и обичаи, обаче, са съумели да се вместят в рамките и тези, за които това не се е случило, са обявени за извънзаконни. Такъв пример е нестинарството. Християнството предлага религиозен живот, докато езичеството – религиозен опит. В тази разлика се корени идеологията на нестинарите. През годините тази обредност е била забранявана, но все пак съхранена от малък брой селища. Много са хората, които са я проучвали, всеки в своята област – като семиотичност, като част от календара, като музика, като танц, но

никога комплексно. Нестинарството е среща между минало и бъдеще, обичай, показващ частица от културното наследство на народа ни. Тайнствена среща с нещо уникално, малко познато, но съществуващо от векове. Това е древен обичай с танц върху жарава, част от сложен комплекс, в който централно място заемат изконните ценности на човешкия дух и вечният стремеж към щастие.

Днес, за „*нестинари*“ се приемат хората, които ходят върху въглини. Тази постфолклорност е извадена от контекста на обредността. Те помежду си се делят на „истински“ и „други“. Разликата между тях е, че едните знаят, че не са нестинари в истинския смисъл на обредността, а другите си вярват, че са такива /щом ходят по жарава/. Разбира се, че тези хора нямат нищо общо с обичая или обредността – те не могат да стигнат до онези особени измерения, откъдето да почерпят информация за миналото, настоящето и бъдещето. За тях „прихващането“ е заучено викане, а не нестинарският транс – прочутото прихващане, което въвежда в този информационен блок, откъдето нестинарите черпят тези визии. За огнеходците днес това е работа и тя няма нищо общо с нестинарството. Те нямат представа, че огъня е, сам по себе си, вратата към това измерение, а не средство за придобиване на жар за атракция. Огънят – това е топлината, централната точка; перпендикулярният лъч представлява мъжкия елемент или духа, а хоризонталният – женския елемент или материята. Духът съживява и оплодотворява материята и всичко изхожда от „Центъра“ – Фокуса на Живота, Светлината и Топлината, представен от земния огън. Огънят е символ на слънцето .

Ключови думи: нестинарство, езичество, жарава, танц, изкуство

Всеки народ има фолклор. Дълбоките и посвоему непреходни основания за съществуването и развитието на фолклора, определят неговата роля във формирането на определено единство на културния живот и самоизяви на народа. Дори и в наше време представа за фолклор човек изгражда от най-ранна възраст като израства социално свързан с него, укрепва представите си за фолклора и той се превръща в неизменен негов спътник в труд, отдих и забавление. Фолклорът разкрива и утвърждава моралните канони, формира човешката личност. Неговото въздействие надхвърля задачите на изкуството или по-точно изпълнява функциите, които се обуславят от синкретичният характер на художествената култура. Всички фолклорни изкуства носят определено съдържание и информация.

Архаичната култура на българите е владеела връзката между Небето и Земята и я е използвала за пренасяне на дарове на небесните богове, както и за лично възнасяне. В началото е било езичеството: съвкупност от племенни вярвания, митове, легенди, религиозни идеи, предания, доразвивани във времето, а по-късно – християнство. То от своя страна предлага религиозен живот, докато езичеството – религиозен опит. В тази разлика се корени идеологията на нестинарите. През годините тази обредност е била забранявана, но все пак съхранена от малък брой селища. Много са хората, които са я проучвали, всеки в своята област – като семиотичност, като част от календара, като музика, като танц, но никога комплексно. Нестинарството е среща между минало и бъдеще, обичай, показващ частица от културното наследство на народа ни. Тайнствена среща с нещо уникално, малко познато, но съществуващо от векове. Това е древен обичай с танц върху жарава, част от сложен комплекс, в който централно място заемат изконните ценности на човешкия дух и вечният стремеж към щастие.

Съвременната фолклористика реконструира класическата фолклорна обредност по категориите на средновековността, от една страна, а от друга – по категориите на архаиката¹²³. Диалектиката между двата типа категориалност може да бъде изразена чрез термина „фолклорно християнство“. Този термин е нашето съвременно гледище по отношение на абстракцията „класически фолклорен българин“. Често и оправдано се използва наименованието стара вяра, староверие. Това е асоциативно нарицателно име за предхристиянската религия, която е буквално и хронологически старата вяра на дедите ни, тази, която е изместена от новата - християнството. Налагането на християнски мироглед е дълъг и сложен процес. Християнизирването на езичеството е съумяло да намери подходящи светци и да оправдае действията на фолклорния човек. Не всички действия, обреди и обичаи, обаче, са съумели да се вместиат в рамките и тези, за които това не се е случило, са обявени за извънзаконни. Такъв пример е нестинарството. Аз мисля, че нестинарите не са извънзаконни, а просто езичници. Това, както знаем, е народоверие, народна традиция, народна религия. Тя не бива и не трябва да бъде обявявана за извънзаконна. Това е просто архаична култура. При архаичните култури връзката между Небето и Земята се използва за пренасяне на дарове за небесните богове от обикновените хора и за лично възнасяне на шаманите. Както Мирча Елиаде казва в своята книга „Шаманизъм и архаични техники на екстаза“: „...Само шаманите превръщат космологичната

¹²³ Живков, Т. Иванов. „ Българските обреди“ <http://liternet.bg>, 25.03.2020

концепция в конкретен мистичен опит¹²⁴„. Аз ще допълня, че това се отнася и за нестинарите. Ето това е разлика – едното е религиозен живот, а другото - религиозен опит (личен и екстатичен). В тази именно разлика се корени идеологията на нестинарите. Те в никакъв случай не създават космологията, митологията и теологията на българите, но те ги внедряват във вътрешния си свят.

Практиките на нестинарите имат за цел да върнат „онова време“ – когато Хаосът е превърнат в Космос, за да могат да преминават свободно между долния и горния свят. За да може човек да се проектира в епохата на началото, нужен е „Център“. Центърът е онова сакрализирано място, което е нужно, за да се повтори божественият акт. Центърът е точка на пресичане, където може да се получи връзка, прекъсване или смяна на нивото. Нестинарите са хора, за които символиката на Центъра е изцяло разбираема. Трябва абсолютно задължително и времето да се сакрализира, за да е всичко максимално точно. Това е момент, в който минало и настояще съжителстват едновременно. Това е моментът на тайнството и мъдростта. По своята природа сакралното време е първичното митично време, възпроизведено като сегашно. Чрез различни обредни практики нестинарите и шаманите преоткриват първоначалното време, което „не тече“, защото не участва в земното времетраене – то се състои от безкрайно възобновяващо се вечно настояще.

Знаем, че църквата не приема и дори отрича изкуството, защото то възплачва греха. Но, както в миналото, така и сега, обредите са органично свързани с изкуството. Неслучайно изследователите откриват началните форми на художествено творчество в първобитната обредност. Изкуството - с неговите възможности за образно отражение на действителността, с неговите вътрешни възможности за познание и преобразуване на света винаги е било потребно на обредното творчество. Може дори да се твърди, че обредната система на всеки народ, на всяко общество е немислима без изкуството. При това в обредното творчество изкуството винаги е получавало специфично осмисляне и ето защо всяка култура познава свое обредно изкуство. Или, казано по-точно, „всяка обредна система синтезира определени форми на художествената култура и способна за тяхното обогатяване и развитие“¹²⁵. Такъв пример е нестинарската обредност със своя танц и музика, наситени с множество елементи на изкуство (по време на посещаването най-вече).

Смисловата насоченост на обредите се допълва и от числовата и цветова символика на обредните предмети и действия. Преобладаващ е червеният цвят, който в българската народна култура е апотропеен. Наред с него белият цвят е също ритуален. До началото на века в Странджа, траурният цвят е белият /ризата на нестинарката е бяла/. Известна е апотропейно-продуциращата функция на усукания бял и червен конец /„марта“ при сватбата, при мартенските обичаи/.

Нестинарството е среща между минало и бъдеще, обичай, показващ частица от културното наследство на народа ни; тайнствена среща с нещо уникално, малко познато, но съществуващо от векове. Танцът върху жаравата е само част от този сложен комплекс. Нестинарството е от тези обредни системи, чиито корени са много дълбоко в самото възникване на представата на човека за земно и свещено. Като тръгнем от древния нестинар във формата на жрец, който е посредник между света на отвъдното – бога и света на живите, и стигнем до днешния психоаналитик, означава, че обществото винаги е имало потребност от своите посредници. Ние имаме щастието, че в земите такава цялостна обредна система със своето философско и смислово значение е съхранена от древността до наши дни. За жалост не се знае, че външната визия – потребността от чудо, е играта в огъня. Другата потребност е, когато нестинарят стига до особени измерения, откъдето черпи информация за миналото, настоящето и бъдещето. Огънят е някъде по средата между земята и небето и той е вратата, той е същността, която преобразява това тяло и живата материя неотреагира по обичайния начин на температурната промяна. Оттам вече нестинарският транс "прихващането" – прочутото прихващане, което въвежда в този информационен блок, откъдето нестинарите черпят тези визии.

За етимологията на думата нестинар има няколко мнения. Ст. Шивачев¹²⁶ пише: „думата нестинар се произвежда от „нисшина“, истина или „нѣстина“, както въобще се изговаря по странджанския говор. Казват, че нестинарите били истински християни, та затова им останало това име“. Това тълкуване, разбира се, не е убедително. По-скоро е плод на народна етимология. П. Р. Славейков обяснява тази дума от вещ, вещинар, т.е. сведуши. И за неговото обяснение проф. Арнаудов казва, че почива на фалшива научна основа. Сам проф. Арнаудов¹²⁷, който отхвърля опитите на Шивачев и Славейков да я обяснят като дума от славянски произход, е склонен да изведе името нестинар от гръцки език и то от групата : νῆστεια , „пост“,

¹²⁴ Елиаде, М. Архаични техники на екстаза <http://chitanka.info> 25.03.2020

¹²⁵ Краев Г. „Пъзелът фолклор“

¹²⁶ Шивачев, С., - сп. „Светлина“, VIII, кн. XII., 1898.

¹²⁷ Арнаудов М. 1969. Очерци по българския фолклор. София

νῆστευο „постя”, убивам плътта и др. По приемливо е да се изведе името от новогръцката дума естия, εἴτια, наследена от старогръцки, и която означава „огнище”, „огън”, откъдето е богинята на огнището Веста и весталки, служителки на богинята. При нестинарите има също и жени, които постоянно служат на главния нестинар, за да поддържат параклиса в неговата къща.

Времето, когато връзките с небето били естествени, отминало и сега единствено хората лечители, жреци, шамани, нестинари и герои успяват временно да възстановят връзките с другите светове. Това става чрез магии, заклинания, сила, дух, техника..., а хората, които го правят, минават през изпитания и практики, свързани с посвещаването. Ето например нестинарите – те могат без последствия да танцуват по нажежени въглини. Да разгледаме танца им – това е мистична техника, която играе важна роля в екстатичната подготовка на нестинаря. Танцуването пък върху жаравата е доказателство за постигане на свръхчовешко състояние. Може би именно тогава духът предприема пътуването към Небето. Нестинарят изпада в „транс” и когато „се върне”, предсказва посмъртната съдба на човека или общността.

В планината Странджа има село, чиито корени изследователите датират към времето на прабългарите. Тогава то се е казвало Ургари, а след Освобождението (1878) е наречено Българи. Много са историческите превратности, които е претърпял целият регион. Съхранени в родовата памет, те са получили романтичната обвивка на легендите. Една от тях разказва как красивата девойка Нуна спасила себе си и село Ургари от поробване чрез нестинарството.

*“Нестинарството е безспорно уникалният обреден комплекс в сакралната култура на Странджа. То е абсолютно непознато по всички останали части на българското етническо землище...В миналия век се е практикувало в някои села от Тракия, които днес не са в българските държавни граници, а от началото на нашия век е зафиксирено като запазен ритуал само в няколко села на Странджа: Българи, Кости, Бродилово, а в по-късно време – и в Ново Паничарево”*¹²⁸

Нестинарството е древен обичай, в който централно място заемат изконните ценности на човешкия дух и вечният стремеж към щастие. Малко хора знаят, че нестинарството е харизма - то избира човека, а не човекът него. Човек се ражда такъв. Един ден вратата в него, която води към замъка, се отваря и той влиза там. Изведнъж му се струва, че всичко му е познато, макар че никога не е бил там. Защо? Медиаторите са били винаги нужни на хората и ние сме щастливци, че това е съхранено тук, по нашите земи. Огънят, танцът и музиката сакрализират мястото и времето, въвеждат нестинаря в информационния „пъзел”. Нестинарският танц е физическо, духовно и сетивно движение, което е важен елемент на свещеното, сакрално действие и ритуал.

Различни хора, с интереси в различни насоки /музика, семиотика, танц и др/ са събирали „на терен“, тълкували и писали по въпроса. Верни на епохата си, исторически обусловени, тези автори са се постарали да ни въведат в обредността на фолклорния българин.

Днес, за „нестинари“ се приемат хората, които ходят върху въглини, но някои от тях не се приемат за такива, а за огнеходци, което не ме изненадва. Тази постфолклорност е извадена от контекста на обредността. Те помежду си се делят на „истински“ и „други“. Разликата между тях е, че едните знаят, че не са нестинари в истинския смисъл на обредността, а другите си вярват, че са такива /щом ходят по жаравата/. Първите са образованите, прочелите, разбралите. Именно те са в конфликт с онези, които се приемат за „истински“. Танците им върху жаравата са различни. Знаещите се стремят да спазват хода на времето в танцуването си. Те знаят, че при танца на нестинарите в жаравата на открито има пълно взаимодействие на четирите елемента: въздух-вода-земя-огън и танцувайки, се стремят да постигнат синхрон и вяра. Те знаят, че могат да достигнат само профанно съществуване; за тях това е работа, в която се стремят да спазват законите, приети от човека в хода на времето. Наясно са, че разстлана жаравата е земната разновидност на Слънцето и това е „Центъра“, от който нестинарите се издигат към „вратата“, към другите нива. Разбира се, че тези хора нямат нищо общо с обичая или обредността – те не могат да стигнат до онези особени измерения, откъдето да почерпят информация за миналото, настоящето и бъдещето. За тях „прихващането“ е заучено викане, а не нестинарският транс – прочутото „прихващане“. За огнеходците днес това е работа и тя няма нищо общо с нестинарството. Те нямат представа, че огъня е, сам по себе си, вратата към това измерение, а не средство за придобиване на жар за атракция. Огънят – това е топлината, централната точка; перпендикулярният лъч представлява мъжкия елемент или духа, а хоризонталният – женския елемент или материята. Духът съживява и оплодотворява материята и всичко изхожда от „Центъра“ – Фокуса на Живота, Светлината и Топлината, представен от земния огън. Огънят е символ на слънцето .

¹²⁸ Маринов Д. в « Народна вяра и религиозни обичаи» 1994

Нестинарството днес – шоу-танц, който е изваден от нестинарската обредност, постфолклорна умелост, която не носи посланието на миналото /с езическата си същност/, християнско светоусещане, но забранено от църквата.

Приликите днес са сходните белези между нестинаря-жрец и огнеходеца: жаравата е разстлана в кръг и човек с боси крака гази вътре.

Разликите: всичко останало!

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, Р. (1955). Игра по огън, Нестинарство (Народен обичай в България), София, България
- Арnaudов, М. (1969). Очерци по българския фолклор, т. 2. Второ изд., София, България
- Вакарелски, Х. (1977). Етнография на България, София, България
- Елиаде, М. (2020). Архаични техники на екстаза <http://chitanka.info>
- Живков, Т. Иванов. (2020). Българските обреди <http://liternet.bg>,
- Кацарова, Р. (1955). Странджанска експедиция, София, България
- Краев, Г. (2007). Пъзелът фолклор - насам & натам, София, България
- Маврофридис, Г. (1993). Нестинарството в гръцката етнографска книжнина, София, България
- Маринов, Д. (1994). Народна вяра и религиозни народни обичаи, София, България
- Радойнова, Д. (1999). Феномените на Странджа, София, България
- Тянкoва, Й. (1996). Странджа, София, България
- Фол, В., & Нейкова, Р. (2000) Огън и музика, София, България
- Шаранков, Е. (1947) Нестинарство, София, България
- Шивачев, С. (1898) сп. Светлина, VIII, кн. XII, София, България
- Яков, Д. (2019) Българските митове и легенди, София, България
- БАН. (2018) Християнска култура и фолклор в съвременността – българо-полски паралел София, България
12.04.2020, https://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V_Year=2018&YSem=1&Spec_ID=&Mod_ID=&PageShow=coursespresent&P_Menu=courses&Fac_ID=4&M_PHD=0&P_ID=2636&TabIndex=1&K_ID=9914&K_TypeID=10
- 9.04.2020, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=100370>